

Tordai diákok színi előadása 1713-ban.

I.

A „Vir Regius“ szerzője és első előadása.

Az 1707—1710. évek folyamán a feldult Torda és Aranyosmenti székelyfalvak csaknem mind üresen állottak. A lakókat kiölte a háború és pestis, részint szekérre kapva elmenekültek Rákóczi hadaival a messze Tiszamellékre.

Annál mozgalmasabb életet látott a Torda melletti sík mezőség. Ős időktől fogva a Keresztesmező volt fő gyülekező helye az erdélyi hadaknak. Most hol kurucz, hol labancz csapatok ütötték fel a ligetes erdők szélén hadi sátraikat. A környék földhöz ragadt szegény népe, kik otthon maradtak, mert nem volt mit félteniök, ki-kijárt a táborra s haszonért vagy kényszerűségből kedvét kereste a szilaj hadfiaknak. A tisztek tetszését leginkább a bágyoni mester nyerte meg, ki szép énekével és tréfás verseivel nem egy hosszú nap unalmát verte el. Bágyon mindjárt ott fekszik a Keresztesmező déli szélén, Tordával átellenben. Az iskola e háborus időben szünetelt: a költői hajlamu mesternek tehát elég ideje volt a táborban az ott megfordult nemes urak közt a mindennapi megélésen kívül közelismerést, sőt némi hírnevet is szereznie.

Mihelyt a hadak leszálltak, a tordai nemesség is visszatért az önkénytes száműzetésből. A leégett város kezdett ismét kiemelkedni hamvaiból. A város közepén a romban álló iskola mellé fa-kamarák kezdtek épülni az aranyosszéki patronusok segélyével, hová a tanulók ideiglenesen meghuzódjanak. Az új iskola vezetésére 1711. apr. végén mestert kértek a kolozsvári consistoriumtól, de e mester mihamar hűtlenné vált hozzájuk a torockó-szentgyörgyi nyugalmasabb parochia kedvéért. A tordai nemes urak ekkor a környéken néztek szét s 1711 végén a híres bágyoni mestert, *Dersi Simó Istránt* hozták be a tordai iskola rektorának.¹

¹ „E Scholae Bagyoniensis Rectoratu, vir. H. Dnus Stephanus Simo Dersi (apud omnes bellicos officiales in Campo Crucium superioribus annis

Dersi Simó (Simon) István, a városfalvi unitárius pap fia, 1680 táján született. Alsóbb iskoláit szülőföldén s talán Tordán végezte, hol az esperes, Dersi Simon Pál, rokona volt, kitől nem sok jót tanulhatott. 1699-ben, mikor Pál uramat a visitatio felfüggesztette egy ideig hivatalából részegeskedés miatt,¹ Istvánt már Kolozsvárt látjuk, hol az unitárius főiskola seniorának följegyzései közt febr. 7-ik napjáról a következők állanak az ifjú novitius és két társa felől: „expleta frequentatione in numerum studiosorum recipiuntur“. Gyenge alapja lehetett, mert ugyanott arról is értesítenek, hogy a frequentatio, vagyis a diákságra való készület idejét reá nézve két hónappal meghosszabbították.²

Ugyancsak a senior feljegyzéseiben az ifju diák több apró mulasztása is meg van örökítve. Május 16-án elvonnak 12 denárt a heti járulék és divisió reá eső részéből, mert mint kirendelt felügyelő (oconomus) nem ült állandóan az iskola kapujában. Május 30-án megint 6 dénárt vonnak le, mert fésületlen hajjal látták a templomban.³ Mentségére annyit hozhatunk fel, hogy két Dersi István is lakott ekkor a collegiumban: e birsággal lehet hogy a másik tanulónak hányagságát sujtották.

1701. márcz. 1-én Tordára utazott egyik földijével, Musnai Istvánnal; 3-án tértek vissza. 1702-ben sept. 12-én érkezett meg a nyári vacatióról. 1703. apr. 16-án jő meg valahonnan.⁴ Csakhamar rektornek, azaz mesternek nevezi ki a szent consistorium, de vonakodik elfogadni e megbizatást. Talán titkosabb magán ügyei tartoztatták őt vissza Kolozsvárt. Hogy félszeg helyzetéből meneküljön, május 19-én engedély nélkül Tordára ment, hogy megnyerje paprokónának közbenjáró pártfogását. Még az nap visszatért a collegiumba s ezzel azt nyerte, hogy tanárja Szaniszló István, ki tordai születésű lévén, az ottani pappal jó ismeretségben lehetett, nem törölte ki az engedetlen diák nevét a tanulók sorából, hanem némi megintés után visszafogadta. Különösen azt kötötte lelkére, hogy Illyefalvi István házát és majorját ne látogassa s az Illyefalvi családjával ne tartson ismeretséget ezután.⁵

campizantes nominatissimus) translatus est pro Rectore Scholae Tordensis“. *Uzoni Fosztó István*: Historia Ecel. Unitariorum. Tom. I. 397.

V. ö.: „Dersi Simó István bágyoni oskolatanitóságából vitetett be. Versezetei által nevezetes volt a Keresztesmezőn táborozó hadi népek előtt“. *Székelly Sándor*: Unitár. vallás tört. 181.

¹ Lásd Benzédi G. cikkét: Tordai unitárius papok. Ker. Magvető. XXIII. 91.

² Fasciculus Rerum Scholast. III. 45.

³ Fasc. Rerum Schol. III. 50. 51.

⁴ U. o. 82. 103. 111.

⁵ 1703. 19. Maj. Stephanus Dersi a Sancto Consistorio ad officium Rectoratus ordinatus est superioribus diebus, sed ipse nolens abire, cum hic nullo modo potuit se defendere, confidens in gratia R. Pauli Dersi Thor-dam profectus est, et eodem die rediit, quare Cl. Szaniszló nomen illius e

Igy még két évet tölt el hősünk Kolozsvárt, de e két évet gyakori peregrinációval kellett megszakítania. 1703 sept. 13-án küldik ki először a vidékre Solymosi Péter társával együtt, oct. 3-án visszatérnek. Oct. 27-én a senior följegyzése szerint: „Admittuntur *duo neutralistae* Steph. Dersi et Joh. Fodorházi“. Nov. 24-én: „Recipiuntur Steph. Dersi et Joh. Fodorházi, quibus utrinque terni imponuntur menses.“¹ Ugy látszik, segélyt gyűjteni jártak a diákoknak, kiket részben a városi polgárság, részben a módosabb vidéki nemesség látott el élelemmel. De nem volt valami tulságosan lelkiismeretes Dersi az adományok fölszedésében. Dec. 25-én megbotránkozva jegyezik fel róla, hogy a karácsonyi kántálásnál a részére kijelölt utczában némely házat elhagyott, a mi szokatlan volt diákjainknál abban a szűk időben.²

1704 ápr. 12-én azért büntetik meg a vén diákot 31 denárra, mert semmi gondja sem volt a magyar szót véletlen kiejtők megbüntetésére. (*Depositio plagae.*) Junius 30-án halászni ment Dersi Sámuellel. Mind a fogott halat, mind hálójukat elvették tőlük a határban leselkedő kuruczok. 1705 jan. 2-án peregrinálni megy e társával, 6-án térnek vissza Kolozsvárra. Jan. 17-én nagy megtiszteltetés éri: az etymologisták osztályában collaboratorrá, azaz köztanítóvá teszik. Febr. 14-én pedig Ferenczi Dávid másik „veteranussal“ együtt cursornak, postának választja meg a diákság valami fontos és sürgős ügyben.³

Nemsokára ismét rektori kinevezést kap s most már készségesen el is fogadja: 1705 május 1-től fogva ő a bányoni mester.⁴ Két év előtti szívügyét, ez alatt, az idő rendezte: az Illyefalvi leány férjhez ment; ő pedig oly községben vállalt tanító i hivatalt, a hol a rektornak nem volt szabad megházasodni abban a régi időben. E lelki állapot magyarázza meg a következő néhány zajosabb évet, melyet a bányoni mester törekedett lehető legvigabban a kurucz katonák közt eltölteni.

Ennyit találtunk Dersi Simó Istvánra vonatkozólag az egykorú iskolai följegyzésekben. Egy fenmaradt iskolai szinlap még arról értesít, hogy 1700 végén e másodéves diák is részt vesz egy alkalmilag készült karácsonyi színmű előadásán. A

Chatalogo deleri curavit, et januam illius seram applicari. Sed iam idem Clarissimus recepit in numerum simpliciter, adhibitis tamen aliquibus monitionibus. Ne scilicet Aedes et villam Steph. Illyefalvi frequentet, neve cum familia illius aliam habeat societatem. *Fasc. Rer. Schol. III. 112.*

¹ U. o. 118. 119.

² U. o. III. 122.

³ U. o. III. 127., 130., 139—141.

⁴ *Fasc. Rer. Schol. IV. 29.* Benczédi Gergely közlése szerint. Lásd *Ker. Magv. XXIV. 19.*

század békés befejezésének örömére mutatták be e darabot a decz. 13-iki examen alkalmával s másodszer az év utolsóelőtti napján az ország kormányzójának, gr. Bánffy Györgynek s számtalan főrendű nemesnek jelenlétében adták elő a piactéri főiskola új épületében.¹ Papi vagy inkább rabbinusi szerep jutott belőle Dersi Simó Istvánnak Szentkirályi Tamás nevű társával együtt. E második fényes előadáson 36 diák vett részt 15 római és zsidó szerepkörben; haton kettős szerepet is vittek.

Ugyanez intézetből lépett ki 1680 tájt tordai Felvinczi György, ki 1696-ban Leopold császártól engedélyt kért világi szintársulat alapítására. Simó István tehát nem érte már Felvinczit a kollegiumban; de bizonyára az ő példája lelkesítette s vitte őt is a költői pályára.² Épen úgy, mint Felvinczi s mint a korabeli mesterek legtöbbje, hangzatos magyar rithmusu s néha classicus utánzatu versekben törekedett megnyerni a hatalmasok kegyét. Bágyoni mester korában is épen úgy, mint Felvinczi, a régi hegedősök módjára mulattatta a Keresztesmezőn táborozó nemességet. S ugyancsak Felvinczi példájára, ő is komédiákat irt versekben, melyeknek előadását tehetségesebb tanítványainak betanította.

Nem lehetetlen, hogy már a táborban is adott elő ily darabokat. A kuruczok közt napvilágot látott „*Actio Curiosa*“ megengedi e föltevést s a scereben magában is akadhatott nem egy vállalkozó, ki enyedi vagy kolozsvári diák korában lépett már néző közönség elé s az életrevaló bágyoni mestert költői szándéka kivitelében elősegithette. Annyi bizonyos, hogy a mint beköltözött Tordára, új hivatala tisztos voltát szem előtt tartva, felhagyott a könnyüvéru tréfákkal s magát a szent könyvet vette elé, hogy abból formáljon kegyes játékokat, melyeket ügyesebb tanítványai az okulni vágyó tordai nemességnek évről évre bemutassanak.

Szükséges volt, hogy ily módon is keressék kegyét a tehetős polgárságnak, mert a tordai iskola nagyon is rászorult akkoriban a pártfogó támogatására. Alig nyitották meg ujjalag 1711-ben, csapatostul jöttek a székelgyföldről a háborus időkben otthon rekedt tanulók, kik a szintén túltömött kolozsvári két unitárius gymnasiumban meg nem fértek volna. Tordán Simó igazgatósága alatt 80-an felül emelkedett néha csak a tógás diákok száma is, a mi egy romladozott iskolához képest elég szép szám s még szebb lesz, ha meggondoljuk, hogy a tanulók nagy részét a város maga látta el. Nemcsak az egyház és a

¹ Fasc. Rer. Schol. III. 78.

² Érdekes, hogy mint Simónak, Felvinczinek is megvolt a maga feltűnést keltő szerelmi kalandja iskolai életében. Csakhogy a könnyelműbb Felvinczi botrányig vitte, ezért carcerbe vetették s később súlyos büntetéssel lakoltatták érte.